

Türk Düşüncesi Dergisi

MURAT YILMAZ

192112

216-219.

Türk Düşüncesi dergisi, Tek Parti döneminde kültürel ve özel alana sızma sızma muhafazakâr fikriyatın 1946’dan sonra siyasal alana ve kamusal alana çıkışı dolayısıyla yaşadığı dönüşümü hem yansıtan hem de yönlendiren entelektüel bir kulvar olmuştur. Bu dönem aynı zamanda milliyetçiliğin içinde yer alan “modern” ve “geleneksel” damarların ayrıştığı ve muhafazakâr bir milliyetçiliğin inşa edildiği bir dönemdir. Kemalist milliyetçilik Ziya Gökalp’in öngördüğü medeniyet-kültür ayrımını reddederken, milliyetçiliğin medeniyet sahasında inkılâpçı, kültür sahasında muhafazakâr formülasyonuna imkân vermediği gibi, Türk milli kimliğini tarihî ve sosyolojik zeminden kopartarak, ona karşı tanımlamak ve bunu otoriter bir tek partili rejimde yapmak istediği için, tarih ve vatani esas alan muhafazakâr milliyetçiliği de susturmuştur. Kemalist milliyetçilik Renan’ın geçmişi unutmak demek olan millet anlayışının, spekülâtif bir antik Türk tarihine atıfla gerçekleştirilmeye çalışarak, tarihî sosyolojik gerçekle “kavgalı” bir Türk milli kimliği ortaya koymuştur. 1946’dan sonra ise rejim demokratikleşmeye başlayınca Türk milli kimliği, tarihî ve sosyolojik zeminle ilişkiye geçerek “unutmak” ile “hatırlamak” arasında yeniden mayalanmaya başlamıştır. 1950’den

sonra DP’nin iktidara gelmesiyle ulaşım, tarım ve sanayide sağlanan büyük gelişmeler sonucunda toplumsal hareketliliğin artmasıyla alafanga-alaturka, şehirlilik-köylülük ve sınıf gerilimleri de bu mayalanma sürecine katılmıştır.

Türk Düşüncesi, aylık bir fikir ve edebiyat dergisidir. Kurucusu, sahibi ve “neşriyatı fiilen idare eden” yazar ve edip Peyami Safa’dır (1899-1961). İlk sayısı Aralık 1953’te çıkan dergi, 7 yıl yayımlanmış ve son sayısını Nisan 1960’ta çıkarmıştır. Derginin yayımına devam etmeyişinin sebebi, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesidir. Dergi 13. sayıya kadar 80, ondan sonra 64 ortaboy sayfa olarak çıkmış, her altı sayı 1 cilt olarak kabul edilmiştir. Toplam 63 sayısı çıkan derginin ilk yazı kadrosunda Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Elif Naci, Nurettin Sevin, Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Kutsi Tecer, Feyzullah Sacit Ülkü, Behçet Kemal Çağlar ve Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi tanınmış isimler yer almıştır. İzzeddin Mete (Göktürk), İbnü’tayyar Semahaddin Cem ve Vecdi Bürün gibi milliyetçi-muhafazakâr kimlikli isimler de dergide yer almıştır. 46. sayısına kadar ayda bir çıkarılan *Türk Düşüncesi* dergisi, bu sayıdan sonra iki ayda bir yayımlanmıştır. *Türk Düşüncesi* dergisi, Peyami Safa’nın *Milliyet* gazetesinde yazmasından sonra, kendisi-

nin yeterince ilgilenmemesi sebebiyle hem yayın periyodunda hem de yayın kalitesinde aksamalar yaşamıştır (Ayvazoğlu, 1998: 441). Dergi, Ağustos 1956’da üç ay, Nisan 1958’de yedi ay, Eylül 1959’da dört ay yayın hayatına ara vermiştir (Bulut, 2001: 79). Dergide makaleler yanında şiir, hikâye ve roman, tercüme; fikir, sanat ve kültür gelişmelerini değerlendiren yazılar yer almaktaysa da, burada, sadece, muhafazakarlıkla ilişkili temsil edici makaleler çerçevesinde Peyami Safa, Mustafa Şekip Tunç ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu üzerine bir inceleme yapılacaktır.

1946’dan önce Türkiye’deki muhafazakâr düşünce, dergi ve kültür kurumlarında kendisine yer bulabilmiştir. Bu bakımdan, 1935 yılında yayına başlayan *Kültür Haftası* dergisi önemlidir. Bu dergi, *Kadro* dergisine bir tür aksülamel sayılabilir (Karagöz, 1961, İrem, 1997: 60). Keza *Türk Düşüncesi*’nin önemli isimlerinden İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun *Yeni Adam* dergisi de, Türk inkılabını veya Kemalist İnkılabı *Kadro*’dan farklı bir kavramlaştırma çabası içinde olacaktır (İrem, 1997: 60). Cumhuriyet’in erken dönemindeki muhafazakarlığını inceleyen Nazım İrem’e göre “Modern Türk muhafazakarlığının kavramsal matrisi, en genel ifadeyle İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun “anane” ve “kültürcü”, Peyami Safa’nın “muhafazakâr”, Ahmed Ağaoglu’nun “Türkçü” ve “liberal”, Hilmi Ziya Ülken’in “ahlakçı” ve Tunç’un Bergsoncu felsefi anlayışının çakışma noktalarında bulan bir fikir iklimi içinde şekillenmiştir” (İrem, 1999: 141). Bu isimlerden sadece 1939’da vefat eden Ahmed Ağaoglu, *Türk Düşüncesi* dergisinin yazar kadrosuna dahil ol(a)mamıştır. Diğerlerinin tamamı *Türk Düşüncesi* dergisinde yazmıştır. Ahmet Ağaoglu’nun yokluğunu telafi edecek bir “liberal” ismin de *Türk Düşüncesi*’nde yer almaması manidardır.

Kültür Haftası dergisindeki tecrübe *Türk Düşüncesi*’ne yansımıştır. *Türk Düşüncesi*’nin çıkış gerekçesinin açıklandığı program yazısında, *Kültür Haftası* dergisi de bir ana akımın dergisi olamayanlar arasında zikredilerek, *Türk Düşüncesi*’nin bir fikir akımının dergisi olma kararı ifade ediliyor. Böylece *Kadro*’ya karşı bir tepki olarak ortaya çıkan *Kültür Haftası*’na yönelik, daha çıkarken, Necip Fazıl Kısakürek’in bu yöndeki eleştirilerine hak verilmiş olmaktadır (Ayvazoğlu: 1998: 241). *Kültür Haftası*’nın dönemin siyasî perspektifleri kısıtlayan otoriter anlayışı karşısında kültür küresiyle sınırlı tavrına karşın, *Türk Düşüncesi* bu tür bir kısıtlamaya tâbi değildir.

Türk Düşüncesi dergisini daha iyi anlayabilmek için derginin kurucusu ve idarecisi Peyami Safa’ya biraz daha yakından bakmak yerinde olacaktır. Safa, DP’nin kurulmasından sonra, bu partinin komünistlerle işbirliği içinde olduğu iddiasıyla partiyi ağır bir şekilde eleştirerek CHP’nin dikkatini çekmiştir. O zaman CHP milletvekili olan Yusuf Ziya Ortaç, partisinin talimatları doğrultusunda Vefa İdadisi’nden arkadaşı olan Peyami Safa ile yakın bir ilişkiye girmiştir. Ortaç, Safa’ya 1948’de yeniden çıkardığı *Çınaraltı* dergisinde yazmayı teklif etmiş ve Safa da burada anti-komünist yazılar yazmıştır. Bu ilişkinin sonucu *Ulus* gazetesinde yazmaya başlayan ve bilahare de 1950 seçimlerinde CHP Bursa milletvekili adayı olan Safa, seçimleri kaybettikten bir süre sonra *Ulus* gazetesinden düzenli ücret alamadığı için ayrılmıştır. Peyami Safa bir dergi çıkarmaya karar vererek, yeni bulmaya çalışmıştır. İki kitabının yanı sıra baskılarından gelecek telif ücreti ve Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan’ın katkılarıyla bu problemi aşan Safa, *Türk Düşüncesi* adını verdiği derginin profesyonelce çıkmasını istiyor, yazısı ve şiiri çıkan herkese iyi bir telif ücreti vermeyi amaçlıyordu. Safa, bu konuda derginin sonuna kadar hassasiyet göstermiştir (Bürün, 1978: 93-95).

Peyami Safa’nın CHP’den DP’ye yöneli-

23 Mayıs 2015

TÜRK DÜŞÜNCESİ DERGİSİ*

Türk Düşüncesi 19112

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Toplumların özgün mü oldukları yoksa evrensel mi oldukları sorusu sosyolojide metot tartışmalarının temelinde bulunan ontolojik konulardan birini teşkil etmektedir. Her sosyolog kendi araştırmaları esnasında bu soruya farklı cevaplar verebilmektedir. Bu çalışmada benim dikkatimi çeken, benzer koşullarda insanların ya da toplumların benzer tepkiler verdiği şeklindedir. Fransız Devrimi, aydınlanmacı felsefeye dayalı olarak modern bir toplum yaratmayı amaçlamış ve çok geçmeden bir toplumun tüm geçmişini yok sayan böyle bir harekete karşı tepki gecikmemiş ve Avrupa'da muhafazakârlık adı verilen ve tamamen aydınlanmanın umdelelerine karşıt umdeler geliştiren bir fikir hareketi ortaya çıkmıştır.

Türk Devrimi, Fransız Devriminin geçmişi ve manevî değerleri yok sayan yeni bir toplum yaratma amacını takip etmiştir. Her iki devrim sonrasında da çıkarılan kanunlar, var olan topluma yeni bir formasyon kazandırma saikine işaret etmektedir. Bu saike tepki olarak da her iki toplumda da aynı düşünsel tepkinin verildiği görülür: Muhafazakârlık.

Bu yazıda ele alınan *Türk Düşüncesi* dergisi bu mihverde değerlendirilmiştir. Dergi kısaca tanıtıldıktan sonra, dergideki yazılara sorular sorularak metin analizi uygulanmıştır. Dergi edebiyat eserleri müstesna tutularak incelenmiştir.

Derginin Tanıtımı

Dergi 1 Aralık 1953 ilâ Nisan 1960 tarihleri arasında toplam 11 cilt ve 63 sayı olarak yayımlanmıştır. Her cilt altı aylık dönemi kapsamaktadır.

* Bu makale, "Fransız Devrimini Takip Eden Türk Devrimine Muhafazakar Bir Tepki: Türk Düşüncesi Dergisi" adıyla, *Türk Yurdu*, Cilt: 90-101, Sayı: 213, 2005'te yayınlanmıştır.

Dergi, 'Aylık Fikir ve Sanat Dergi'si olarak kendini tanımlamaktadır. Derginin sahibi, müdürü, dergiye rengini veren ve daha ziyade edebiyatçı olarak tanınan, Türk Devrimine yönelik eleştirel bir analiz olarak dikkat çeken *Türk İnkılabına Bakışlar* adlı eserin müellifi Peyami Safa'dır. Derginin sürekli yazarları, sahibinin yanı sıra, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur. Dolayısıyla metin analizi uygulanan metinler daha ziyade bu isimlerin makaleleri olmuştur. Dergi, Türk düşün hayatının Cumhuriyet sonrası en sistemli, gericilik vasfı müstesna, muhafazakâr dergisidir. Bunun yanı sıra dergi, aydınlanmacılığın katı aklına mukabil sezgiciliğin dergisi olarak da okunabilir. Derginin mistik ve tasavvufî anlayışta olduğunu Safa şöyle ifade eder; *Türk Düşüncesi*'nin yolu Mevlana'nın yoludur, onun yol göstericileri olan akıl ve aşk derginin de yol göstericisidir (1955: 81). Nitekim dergide mistisizmden parapsikolojiye geçen yazılara da rastlanmaktadır.

Derginin Amacı Nedir?

Derginin ilk sayısında Safa'nın yazdığı anlaşılan 'Program' adlı yazıda, Meşrutiyetin sürekli ve köklü dergilerinin Türk, Müslüman ve bir Avrupalı gibi düşünmek zorunda olan milletin üç realitesini yansıttığı belirtilmektedir. Safa'ya göre, Türkçülüğü *Türk Yurdu*, İslâmcılığı *Sebilü'r Reşad*, batıcılığı *İçtihad* dergileri temsil etmektedir. Ancak Cumhuriyet'in ilk dergilerinin milletin düşünce ve realitesine bağlı olmadıkları için sürekliliği olmamıştır. *Kadro* dergisi müstesna tutulmaktadır. Fakat bu dergi de misyonu olan Cumhuriyet ideolojisini formüle ederken Marksizm'e kaydığı için uzun ömürlü olamamıştır (Safa, 1953: 1). Safa'nın yaptığı bu fikir dergiciliği analizi, eşine az rastlanır bir analizdir. Türk kültürünün dayandığı üç sacayağı ile bunların kamusal alandaki tartışmalarının aksettği dergiler arasında Safa'nın kurduğu işlevsel bütünlük, Türk düşün hayatı üzerine yapılan çalışmalara kaynaklık edecek niteliktedir.

Safa, dergilerin süreksizliğini, XX. yüzyılın realitesinin ve bunun millî kaderimiz ile olan bağının sezilememesine bağlamaktadır. Kültür hayatımız bir fikir ve değer bunalımı yaşamaktadır. Bir anarşi içindedir. Bulanık bir fikir dünyası, meydanı boş bulan gizli siyasi emellerle gençliği sağa ve sola çekenlerle dolmuştur. Safa'ya göre, üretim araçlarının değişimi ve makine medeniyeti ile manevî medeniyet arasındaki ilişkinin doğurduğu

191112

TÜRK DÜŞÜNCEİ

---

1 FATMA EKREN, Türk Düşüncesini dergisi üzerinde bir araştırma, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009

Tanzimat'tan Günümüze
AHLAKÎ VE EDEBÎ
Düşünce Temsilcileri

Editör ve Yazar: Süleyman Hayri BOLAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	238708
Tas. No:	920.0956 BOLAY

Ankara
2015

Türk Düşüncesi (13/1/12)

Hilmi Ziya Ülken, kitapla gazete arasında küçümsenemeyecek bir yeri olan dergiyi, oluşmakta olan fikirlerin yayım vasıtası olarak gösterir. Kitap, nihai çözüme ulaşmış olan sistemli düşünceleri uzmanlarına, gazete de avamlaşmış biçimlerini halka yayar. Henüz son sözünü söylememiş olan düşüncelerin, kavga halinde olanların yeri dergilerdir. (H. Z. Ülken, Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz, Türk Düşüncesi, C. 1, S. 1, sh. 82)

Cemil Meriç dergiyi hür tefekkürün kalesi olarak niteler. Şöhrete koşan genç kalemler ordusudur dergilerde kanat çırpınlar; belki hiç biri hedefe varmayacaklardır. Yazdıklarında nefislerine güven, "Dünyanın kendileriyle başladığını vehmeden" bir saffet vardır; "tomurcukların vaitkâr gururu."

"Kitap," diyor Cemil Meriç, "istikbale yollanan mektup... Smokin giyen heyecan, mayalanan tefekkür. Kitap ve gazete... biri zamanın dışındadır, öteki ânın kendisi. Kitap, beraber yaşar sizinle, beraber büyür. Gazete okununca biter." (C. Meriç, Bu Ülke, İstanbul-1974, s. 29) Şöyle devam eder: "Kitap fazla ciddi, gazete fazla sorumsuz. Dergi hür tefekkürün kalesi. Belki serseri; ama taze ve sıcak bir tefekkür. Kitap çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekâlar topluluğunun. Bir neslin vasiyetnamesidir dergi; vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı. Kapanan her dergi, kaybedilen bir savaş, hezimet veya intihar."

***

İlk dergi on sekizinci yüz yılın ortalarında İngiltere'de çıkmış. Daha sonra içerik ve etkisi itibariyle zenginleşen dergiler yine orada yayımlanmış.

Bizde dergiciliğin, Batılılaşmak akımı ile başladığını söyleyen Hilmi Ziya, karşıtların da bu imkânı kullandıklarını, Batılılaşmak ile dergicilik kavramlarının birbirinden ayrılmayacağını söyler. İlk başlardaki İbret, Basiret ve Tasvir-i Efkâr gibi gazeteler yarı mecmua havasındadır. Sultan Abdülhamit